

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/1—2

БЕОГРАД

1988.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 1—2 (1988)

САДРЖАЈ

О отвореним друштвеним проблемима нашег језика (ОЦЕНЕ СА СТРУЧНОГ САСТАНКА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК) . . .	3
Потреба заштите ћирилице (НАУЧНО ВЕЋЕ ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК)	8
Обликовање инструментала једнине у именичкој трећој деклинацији (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	11
Гласовна структура риме и њена функција у поезији Бранка Миљковића (МИЛОСАВ ЧАРКИЋ)	25
Аугментативи са суфиксима <i>-ина</i> , <i>-етина</i> , <i>-урина</i> у Вуковом речнику (МАРИЈАНА КИРШОВА)	42
Контекст и типови лексичке хомонимности (ДАНКО ШИПКА)	55

Језичка култура

Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне норме (III) (ГРУПА АУТОРА)	60
Трансфонемизација српскохрватске антропонимије (ИГОР ГОСТЛ)	89
Још о прилагођавању енглеских и италијанских имена (МИТАР ПЕШИКАН)	102

Владимир Гудков

ОБЛИКОВАЊЕ ИНСТРУМЕНТАЛА ЈЕДНИНЕ У ИМЕНИЧКОЈ ТРЕЋОЈ ДЕКЛИНАЦИЈИ

Код именица женског рода које имају у номинативу једнине нулти наставак (*ствар, реч* и сл., као и *кћи, покћи*), а у генитиву једнине наставак *-и*: *ствари, речи, кћери* (што вреди забележити да би се оградило од непроменљивих, индеклинабилних именица као што су *леди, мадам, Кармен* и сл.), облици инструмента једнине оформљују се алтернативно наставцима *-(j)у* и *-и*.

Пошто су облици инстр. јд. с наставком *-и* формално истоветни облицима неких других падежа (ген. јд. *ствари* = дат. јд. *ствари* = инстр. јд. *ствари*), што није случај са облицима *стварју, речју* и сл., граматичари валоризују, вреднују облике с *-(j)у* као средство да се растерети, елиминише непожељна граматичка хомонимија. „Облик инструмента с наставком *-ју* употребљава се — писао је М. Стевановић — онда када је потребно да сам тај облик отклони могућност мешања његова значења са значењима која све могу имати други облици са завршетком *-и*. Међутим, тамо, где облици атрибута, рецимо, и предлози који се једино уз инструментал употребљавају отклањају сваку двосмисленост, ... сасвим је обичан у употреби инструментал у облику с наставком *-и*.”¹

Аутори „Приручне граматике хрватскога књижевног језика”, дајући иначе предност облицима с наставком *-и*, мотивишу употребу облика с *-(j)у* њиховом формалном посебношћу, неподударашем с другим падежним облицима: „У инструменталу једн. наставак *-и* могу имати све именице, а наставак *-ју* или *-у* употребљава се углавном кад из контекста не би било јасно о којем се падежу ради, тј. највише онда кад је именица без приједлога или без атрибута.”²

¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*. Београд, 1964, стр. 244.

² *Приручна граматика хрватскога књижевног језика*. Загреб, 1979, стр. 97.

Има података да дистрибуцију двојаких облика инструментала регулишу и други чиниоци (да у дистрибуцији двојаких облика инструментала делују и други чиниоци). То је, између осталог, лексички фактор, тј. заступљеност у парадигми појединих именица само једног од два могућа облика инструментала јд. или бар преовладавање једног од њих без обзира на синтаксичке услове. У Правопису 1960, на пример, стоји: *ћуд*, инстр. *ћуди*; *авет* инстр. *авети* (обичније него *авећу*). Д. Брозовић сматра да је инструментал с наставком *-и* типичан за већи број именица: „То су нпр. *коб*, *доб* (усп. *зобљу* и *зоби*), *заборав*, *драж младеж* (усп. *ражју* и *ражи*), *сјен*, *неман*, *горопад*, *врст*, *крељут*, *прољет*, *студ*, *груд*, има их бар десетак. . .”³

У радовима И. Поповића и А. Пеца дошла је на видело зависност употребе наставака *-(j)у* и *-и* од творбених или гласовних особина именичких основа. И. Поповић је запазио да се код именица, чије основе имају суфикс *-ост*, инструментал по правилу оформљује наставком *-(j)у*.⁴ А. Пецо је, са своје стране, констатовао да се у народном језику облици инструментала збирних именица са суфиксом *-ад* граде свугде, изузев неких црногорских говора, наставком *-и*.⁵ То се огледа и у књижевном језику. И. Поповић је забележио облик инструментала чељади у делима И. Ђипика и Р. Чолаковића, а у Његошевом Горском вијенцу наишао на облик *унучађу* (С *унучађу* *ћедови играју*).⁶

Писац ових редова је такође уложио нешто труда у проучавање обличке варијабилности инструментала јединине. Пре више од двадесет година испитао сам употребу облика типа *стварју/ствари* у делима Ива Андрића (*Госпођица*, *На Дрини ћуприја*, *Одабране приповетке*, књ. 1—2, 1954, *Травничка хроника*), Владана Деснице (*Зимско љетовање* и *Прољеће у Бадровцу*), Мирослава Крлеже (*Излет у Русију*, *Новеле*, *На рубу памети*, *Повратак Филипа Латиновића*), Ранка Маринковића (*Под балконима* и *Руке*), Мирјане Матић-Хале (*Липе*), Миодрага Поповића (*Вук Стеф. Караџић*, *Ђура Даничић*, *Трагања за трајним*), Исидоре Секулић (*Из прошлости*, *Његошу*, *књига дубоке оданости*, *Госпа Нола*), Бранка Ћопића (*Дјечак прати змаја*, *Пролом*) и Добрице Ћосића (*Далеко је сунце и Корени*). Резултати истраживања били су објављени 1968. у

³ Д. Брозовић, О сувременој морфолошкој норми хрватскога језичног стандарда и о морфолошким значајкама стандардне новоштокавштине уопће. — Језик, год. XXIV, 1976—1977, бр. 1, 1976, стр. 11.

⁴ И. Поповић, Инструментал именица женског рода на сугласник. — Наш језик, нова серија, књ. III, св. 7—8, 1952, стр. 275.

⁵ А. Пецо, Облици колективних именица на *-ад*. — Наш језик, нова серија, књ. VII, св. 7—10, 1956, стр. 243.

⁶ И. Поповић, нав. дело, стр. 276.

едицији филолошког факултета Московског универзитета „Словенска филологија”⁷.

Та студија, која садржи ако ништа друго а оно бар скупину веродостојних података, остала је, по свему судећи, непозната граматицима у Југославији. Настављајући касније испитивање појава морфолошке варијабилности у српскохрватском књижевном језику XX века ексцерпиром сам облике инструментала јд. III деклинације из књига још двадесет четворице писаца — припадника различитих територијално-културних средина. Овом приликом презентирам прикупљене податке који, верујем, имају објективну вредност за дескриптивну морфологију савременог књижевног језика.

Искоришћена издања и њихове условне ознаке за документирање и верификовање навода језичке грађе:

Андрић — Иво Андрић, *Кућа на осами*. СКЗ, Београд, 1976.

Барац I — Антун Барац, *Југословенска књижевност*. Матица хрватска, Загреб, 1963 (лат.).

Барац II — Антун Барац, *Чланци и есеји*. Зора — Матица хрватска, 1968 (лат.).

Божић — Мирко Божић, *Неиспакани*. Зора, Загреб, 1955 (лат.).

Братић — Радослав Братић, *Сумња у биографију*. Просвета, Београд, 1981.

Вуч. — Шиме Вучетић, *Враг ти је дуг живот*. Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1981 (лат.).

Горан — Иван Горан Ковачић, *Дани гњева*. Накладни завод Хрватске, Загреб, 1946 (лат.).

Киш — Данило Киш, *Башта, пепео*. Просвета, Београд, 1969.

Костић — Душан Костић, *Крајеви и људи*. Народна књига, Цетиње, 1954.

Кул. — Скендер Куленовић, *Понорница*. Нолит, Београд, 1977.

Лалић I — Михаило Лалић, *Изабране приповијетке*. Народна књига, Цетиње, 1950.

Лалић II — Михаило Лалић, *Раскид*. Нолит, Београд, 1977.

Мар. — Ранко Маринковић, *Киклоп*. Просвета, Београд, 1965.

Матић I — Душан Матић, *Избор текстова*. Матица српска — СКЗ, Нови Сад — Београд, 1966.

Матић II — Душан Матић, *Коцка је бачена*. СКЗ, Београд, 1974.

Назор I — Владимир Назор, *Истарски болови*. Издање књижевара В. Васића, Загреб, 1930 (лат.).

⁷ В. П. Гудков, Вариантны формы творительного падежа III склонения в сербохрватском литературном языке. — Славянскя филология. Сборник статей. Выпуск 7. Москва, 1968, стр. 45—57.

Назор II — Владимир Назор, *Сабрана дјела*, св. XVII. Загреб, 1977 (лат.).

Симић — Драган Симић, *Лисополци*. Белетра, Београд, 1959.

Смиљ. — Радомир Смиљанић, *Бекство на Хелголанд*. Просвета, Београд, 1977.

Стеф. — Павле Стефановић, *Гаврило Кужељ*. Нолит, Београд, 1974.

Тишма — Александар Тишма, *Повратак миру*. Нолит, Београд, 1977 (лат.).

Ћосић Бора — Бора Ћосић, *Содома и Гомора*. Матица српска, Нови Сад, 1963.

Ћосић Бран. — Бранимир Ћосић, *Покошено поље*. Просвета, Београд, 1955.

Угр. — Павле Угринов, *Задат живот*. Нолит, Београд, 1980 (лат.).

Хр. — Јован Христић, *Чехов драмски писац*. Нолит, Београд, 1981 (лат.).

Цес. — Аугуст Цесарец, *Царева краљевина*. Накладни завод Хрватске, Загреб, 1946 (лат.).

Црњ. I, II, III — Милош Црњански, *Сеобе*, књ. I—III. Нолит, Београд, 1978.

Шег. I — Петар Шегедин, *Гетсемански вртови*. Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1981 (лат.).

Шег. II — Петар Шегедин, *Мртво море*. Култура, Загреб, 1953 (лат.).

Наводим све забележене у овим текстовима потврде (примере) инструментала јд. одостражњим редоследом према гласовним карактеристикама именичких основа. Цифре које долазе иза именица у номинативу означавају број примера с наставцима *-(j)у* и *-и*.

Именице с основом на -б:

коб 0/1: нашом коби, Шег. I 32.

Именице с основом на -в:

љубав 44/3: испуњен љубављу, Барац I 33, 156—157; прожете љубављу, Барац I 60; с љубављу, Барац I 69, 132; Братић 172; Костић 145, 304; Лалић I 45; Мар. 103, 389; Назор II 215; Симић 64, 171; Смиљ. 215; с толиком љубављу, Барац II 223; опијен љубављу, Барац II 257; разблажити љубављу, Божић 146; свом љубављу, Вуч. 56; једном љубављу, Кул. 30; некад љубављу, некад саучешћем, Лалић II 289; ви то називате љубављу, Мар. 103; с великом љубављу, Матић I 144, 145; Симић III; инспиришемо се љубављу, Матић I 303; прољећем и љубављу, Назор II 184; чистом љубављу, Симић 31; Црњ. III 72; са нескривеном љубављу, Симић 40; окружена љубављу, Симић 46; материнском љубављу, Симић 179; с родитељском

љубављу, Симић 196; рђаво конципираном љубављу, Ћосић Бора 116; за љубављу, Ћосић Бран. 374; Црњ. III 363; волела је љубављу, Угр. 223; необузданом љубављу, Угр. 239; својом љубављу, Хр. 172, 199, 213; ватреном љубављу, Хр. 200; воли љубављу којом, Хр. 201; анциларном љубављу, Црњ. III 193;

чистом љубави, Мар. 193; с једном љубави женском, Мар. 197; својом љубави, Шег. II 138.

цев 0/2: пушчаном цијеви, Костић 243; неком цијеви, Костић 280.

крв 49/0: угушивали су крвљу, Барац I 160; пријесном крвљу, Божић 16; крвљу њеном, Божић 99; црном крвљу, Божић 222; згрушалину, улијеplену крвљу, Божић 238; обливени крвљу, Божић 241; јаком крвљу, Божић 248; мутном крвљу, Божић 275; модруљастом крвљу, Божић 335; својом крвљу, Божић 342; главе, умрљане крвљу, Братић 20; нокти, премазани крвљу, Братић 128; с нашом крвљу, Вуч. 87; хрпа камења попрскана крвљу, Горан 119; тла залита крвљу, Горан 158; цементирано крвљу, Костић 27; заливено крвљу, Костић 330; да крвљу плати, Лалић I 11; дланови подливени крвљу, Лалић I 52; крвљу затопљени затварач, Лалић I 66; пушку обливену крвљу, Лалић I 67; с крвљу, Лалић I 193; Лалић II 232; загушен крвљу, Лалић I 211; дјечјом крвљу, Лалић II 124; замазане су крвљу, Лалић II 136; с косом, попрсканом крвљу, Лалић II 346; напајати се крвљу, Назор I 43; наштрапана (је) крвљу, Назор I 69; окаљана (је) крвљу, Назор I 81; које су наливале крвљу, Симић 164; лице му се зали крвљу, Ћосић Бран. 58; руке су замрљане крвљу, Ћосић Бран. 106; модрицама и крвљу, Ћосић Бран. 226; очију наливених крвљу, Ћосић Бран. 226, 287; са крвљу, Ћосић Бран. 290; лице се покрива крвљу, Ћосић Бран. 565; марамица је натопљена крвљу, Угр. 56; натопљени крвљу, Угр. 78, 79; обливен крвљу Црњ. I 39, 71; помешан крвљу, Црњ. I 90; крвљу својом, Црњ. II 102, 275; III 148; хунгарском крвљу, Црњ. III 59; крвљу поцрвенело око, Црњ. III 311.

Именице с основом на -д:

а) збирне именице са суфиксом -ад, 0/4: међу служинчади, Барац I 180; људском вучади, Кул. 23; задружном чељади, Кул. 46; за женском унучади, Матић II 99;

б) друге именице на -д:

глад 13/0: штрајк глађу, Братић 227; кажњавали су га глађу, Горан 181; исцрпљени глађу, Киш 197; лице, нагрђено глађу, Лалић I 99; трапећи се глађу, Мар. 15; морио га глађу, Мар. 65; с глађу, Симић 68; с каквом ли глађу, Симић 68; својом женском глађу, Симић 75; ни нагоном самоодбране, ни глађу, Стеф. 39; у свету, притиснутом глађу, Ћосић Бора 126; са глађу, Ћосић Бора 191; да излечи глађу, Црњ. I 102.

мед (мјед) 0/1: међу сребром и мједи, Божић 222.

ћуд 0/2: својом кавгаџијском ћуди, Андрић 14; њиховом ћуди, Црњ. II 50.

Именице с основом на -ћ:

чађ 1/0: засипаних чађу, Костић 321.

жеђ 2/0: пакленом жеђу, Киш 115; трапећи се жеђу, Мар. 15.

Именице с основом на -ж:

лаж 3/1: једном лажју, Ђосић Бран. 293; с лажју, Цес. 224, 276; оправдати га којом изликом и лажи, Цес. 343.

гареж 0/2: виде ову гаражи умазану справу, Братић 35; Воз је обавијен димом и гаражи, Братић 157.

Именице с основом на -з:

слуз 0/1: телећи труп облијепљен слузи, Братић 137.

Именице с основом на -л:

бол 0/1: с боли, Цес. 452.

со (сол) 5/0: рану поспе сољу, Горан 185; са сољу, Лалић II 269, 317; Назор II 307; сољу разума, Лалић II 351.

мисао 60/4: да мишљу обухвати, Андрић 129; она је прожета мишљу, Барац I 31; с основном мишљу, Барац I 105; с главном мишљу, Барац I 123; заносио се мишљу, Барац I 189; централном мишљу, Барац II 146; једном мишљу, Барац II 189, 251; Мар. 102; с мишљу, Барац II 207; Лалић I 74, 131, 148; Мар. 135; Симић 226; Цес. 315, 350; Црњ. I 166; обузета мишљу, Божић 80; ни мишљу кршити, Божић 86; да се припреме мишљу на то, Божић 128; мишљу о води, Божић 271; том мишљу, Киш 15, 26, 215; Угр. 161; Цес. 282, 347; Шег. I 85; бавим се мишљу, Кул. 219; пред тешком мишљу, Лалић I 82; другом мишљу, Мар. 150; својом мишљу, Мар. 159, 168; Матић I 252; Назор II 242; Шег. I 25, 43, 134; II 57; неком новом мишљу, Мар. 227; том злом мишљу, Матић II 285; фиксном мишљу, Назор II 29; био (је) мишљу приступио, Назор II 34; мишљу проживљујем, Назор II 260; његове мисли свршивале су се мишљу, Ђосић Бран. 333; с неком мишљу, Угр. 23; неисказаном мишљу, Угр. 153; обузета мишљу, Угр. 318; с извјесном мишљу, Цес. 68; с тајном мишљу, Цес. 181; наглом мишљу, Цес 361; охрабрен мишљу, Цес. 395; подсвијесном мишљу, Цес 433; потресен мишљу, Црњ. I 38, 207; носи се мишљу, Црњ. I 105; истом мишљу, Шег. I 76; спас од излета мишљу, Шег. I 283;

основном мисли, Барац II 47; с домаћинском мисли, Братић 239; мојом мисли, Назор II 154; истом мисли, Шег. I 74.

замисао 1/1: представом и замишљу, Стеф. 182; идиотском замисли, Смиљ. 163.

намисао 0/1: с мојом замореном намисли, Божић 278.

примисао 0/2: сујеверном примисли, Божић 9; с лукавом примисли, Божић 144.

помисао 4/0: самом помишљу, Симић 75; заокупљена помишљу, Симић 226; са сталном помишљу, Симић 308; са помишљу, Угр. 250.

Именице с основом на -љ:

обитељ 1/4: за слободом и за обитељу, Барац II 325; бројном обитељи, Барац I 91; својом обитељи, Цес. 34; са својом обитељи, Шег. I 17; овом обитељи, Шег. I 236.

Именице с основом на -н:

неман 0/1: пред немани, Назор I 80.
студен 0/1: пред кишом и студени, Шег. I 297.
бојазан 0/2: изморени свађама, бојазни и раздором, Назор I 83; дрвенастом небојазни, Божић 22.
плесан 0/1: сивкастом плијесни, Назор II 68.
трун 0/1: са труни поштења, Хр. 55.

Именице с основом на -р:

ствар 0/2: естетe, усхићене мирисом уместо ствари самом, Ћосић Бора 134; вашом ствари, Цес. 94.
звер 0/1: са распомамљеном звери, Матић II 255.
кћи 0/1: са сином и кћери, Цес. 178.

Именице с основом на -т, осим именица са суфиксом -ост:

влат 0/1: што се забављају листом или влати траве у својим устима, Шег. I 157.

руковeт 0/1: с руковeти узбраних цвeтића, Горан 175.
голет 0/1: с голети каменитом, Назор II 89.

памeт 5/0: са свим његовим својствима, памeћу, Барац I 262; с памeћу, Вуч. 154; Цес. 207; запенушиш речима и набризгаш памeћу, Симић 122; да ће померити памeћу, Црњ. I 88.

добит 0/1: лупешком добити, Божић 49.
нит 0/3: црвеном нити, Лалић I 71; једном нити, Мар. 33; спирализираном нити, Мар. 8.

страст 24/0: с нарочитом страшћу, Барац I 215, 217; са страшћу, Божић 75; Костић 328; Лалић I 70; Ћосић Бран. 198; тугом и страшћу, Вуч. 34; хране се страшћу, Вуч. 123; том страшћу, Вуч. 196; са једнаком страшћу, Киш 119; лакоћом и страшћу, Лалић I 27; узаврелом страшћу, Лалић I 252; свом страшћу, Лалић I 269; заслијепљени страшћу, Лалић II 243; с неком страшћу, Мар. 213; Матић II 300; суморном страшћу, Матић II 307; са толиком страшћу, Ћосић Бран. 268; са коликом страшћу, Ћосић Бран. 415; с ужасном страшћу, Цес. 44; баца се страшћу пијавице, Цес. 49; посебном

страшћу, Шег. I 119; видљивом страшћу, Шег. I 16; ситном страшћу, Шег. II 40.

сладостраст 1/0: неком сладострашћу, Шег. I 240.

част 2/0: овом чашћу, Кул. 101; јамчим чашћу, Стеф. 140.

вест 6/0: с радосном вијешћу, Мар. 180; изненадном вешћу, Матић II 290; добром вешћу, Угр. 297; таквом вијешћу, Цес. 448, с вијешћу, Цес. 454; радосном вијешћу, Шег. I 204.

савест 4/1: са савјешћу, Барац II 222; нечистом савјешћу, Лалић II 103; скривеном савешћу, Стеф. 112; са савешћу, Ћосић Бран. 548;

својом савјести, Цес. 480.

повест 1/0: књижевном повијешћу, Барац II 153.

заповест 1/0: са заповешћу, Црњ. I 112.

исповест 1/0: с исповијешћу, Барац II 39.

свест 18/0: прожети свијешћу, Барац I 41; с првом свијешћу, Божић 18; са страшном свијешћу, Мар. 74; прође ли свешћу, Матић I 31; својом свешћу, Матић I 143; болесном свешћу, Смиљ. 171; мојом свешћу, Смиљ. 195; ни нагонима, ни свешћу, Стеф. 33; са свијешћу, Цес. 116—117; Шег. I 238; Шег. II 57; својом свијешћу, Цес. 269; мојом свијешћу, Шег. I 34; његовом свијешћу, Шег. II 67; помућеном свешћу, Црњ. I 10; вољом и свешћу, Црњ. I 30; последњом свешћу, Црњ. I 46; са пуном свешћу, Црњ. I 68.

подсвест 1/0: с подсвијешћу, Божић 158.

самосвест 2/0: наглашеном самосвешћу, Угр. 233; са животном самосвешћу.

четврт 0/1: првом четврти, Црњ. III 387.

смрт 45/0: за смрћу, Барац I 102, 132; пред смрћу, Барац I 259; Матић I 237; Шег. I 178; Дураковом смрћу, Барац II 168; Видрићевом смрћу, Барац II 241; са смрћу Барац II 256; Киш 9, 26, 158; Лалић II 31; Мар. 90; Ћосић Бран. 210; Црњ. III 458; Шег. I 181; постаје смрћу, Барац II 258; животом и смрћу, Барац II 293; нек се узврати смрћу, Божић 281; над смрћу, Братић 202; Киш 30; са својом смрћу и смрћу своје мајке, Киш 95; десетоструком смрћу, Киш 102; својом смрћу, Лалић II 162; смрћу која му не одговара, Лалић II 164; смрћу новом, Мар. 445; смрћу Ивана, Назор II 98; најстрашњијом смрћу, Смиљ. 22; мученичком смрћу, Смиљ. 172; над смрћу, Стеф. 39, 40; Ћосић Бора 251; ни смрћу ни болешћу, Стеф. 98; његовом смрћу, Ћосић Бора 207; Шег. I 37; белом смрћу, Ћосић Бран. 161; неумитном смрћу, Ћосић Бран. 261; смрћу или нечим, Хр. 121; угрожен смрћу, Цес. 353; смрћу га је преварило, Цес. 450; Пајзловом смрћу, Цес. 458; кажњавати смрћу, Црњ. III 145, 385.

сабласт 0/1: са црном сабласти, Шег. II 156.

власт 17/0: под влашћу, Барац I 5, 6, 34, 59, 76, 125, 127, 202; Стеф. 104; све мањом влашћу, Барац I 56; с влашћу, Барац I 194;

Лалић II 321; за влашћу, Барац II 47; туђом влашћу, Барац II 100; под четничком влашћу, Лалић I 89; 97; влашћу и неправдом, Лалић II 341.

сласт 15/0: трунуо је слашћу, Божић 35; злурадом слашћу, Божић 54; са слашћу, Мар. 163, 310, 338, 397, 478, 494; Шег. II 45; с каквом слашћу, Мар. 316; с неком слашћу, Матић I 187; Шег. I 94; с таквом слашћу, Шег. I 306; II 45; с нарочитом слашћу, Шег. II 82.

маст 4/0: с машћу, Киш 148; облаже машћу, Мар. 91; неком машћу, Назор II 144; црном машћу, Ћосић Бран. 358.

напаст 3/0: пред напашћу, Лалић II 203; овом грлатом напашћу, Симић 240; с том напашћу, Цес. 392.

препаст 3/1: стишан препашћу, Горан 152; блесавом препашћу, Цес. 113; с препашћу, Цес.;

беспомоћном препаста, Божић 404.

пропаст 6/0: с пропашћу, Барац I 13, 62; Угр. 129; које су се свршиле пропашћу, Барац I 126; с том пропашћу, Угр. 125; увек су се свршавали пропашћу, Ћосић Бран. 466.

болест 8/1: ни болешћу, на премештајем, Стеф. 98; са неком болешћу, Ћосић Бран. 230; месечном болешћу, Хр. 84; с његовом болешћу, Цес. 49; својом болешћу, Цес. 403; мучен болешћу, Црњ. I 157; дотучен болешћу, Црњ. I 174; неком болешћу, Црњ. III 391; с његовом болести, Цес. 48.

завист 10/0: са завишћу, Горан 178; Лалић II 25, 119, 315; Мар. 163, 303, 335; Ћосић Бран. 159; Црњ. I 198; са нескривеном завишћу, Симић 156.

корист 3/0: с коришћу, Барац I 129; II 67; непосредном коришћу, Барац II 46.

нечист 0/2: над морском нечисти, Братић 202; кокошјом нечисти, Цес. 254.

кост 0/1: са карличном кости, Стеф. 167.

чељуст 1/3: чељушћу магарећом, Мар. 320;

магарећом чељусту, Мар. 23; доњом чељусту, Назор II 275; огромном чељусту, Смиљ. 104.

сућут 0/2: проклетом сућути, Божић 126; са сућути, Цес. 256.

прегршт 1/1: с прегршћу, Костић 252;

пуном прегршти, Барац II 37.

Именице на -т са суфиксом -ост:

Именице са суфиксом -ост су многобројне а у неким делима и доста фреквентне. Пошто укупна количина забележених облика инструментала јд. премашује хиљаду потврда, не наводим цитатну грађу већ саопштавам (прилажем) само бројчане податке. Наравно, ако се буде указала потреба, спреман сам да доставим уредништву часописа сва документована сведочанства.

	-ошћу	-ости		-ошћу	-ости
Андрић	20	—	Назор	20	1
Барац	183	1	Симић	36	—
Божић	65	11	Смиљанић	15	1
Братић	10	—	Стефановић	45	—
Вучетић	26	—	Тишма	22	—
Горан Ковачић	4	2	Ћосић Бора	109	—
Киш	37	—	Ћосић Бран.	47	—
Костић	19	—	Угринов	62	—
Куленовић	5	—	Христић	35	—
Лалић	29	—	Цесарец	22	2
Маринковић	71	—	Црњански	27	—
Матић	65	—	Шегедин	32	1

Укупно: -ошћу 1006, -ости 19

←

Именице с основом на -ћ:

пећ 0/1: земљаном пећи, Црњ. I 53.

моћ 0/2: стваралачком моћи, Вуч. 121; својом прераном моћи, Симић 46.

надмоћ 0/2: с нескривеном надмоћи, Смиљ. 210; са извесном надмоћи, Тишма 156.

немоћ 2/1: примитивном организацијом и немоћу, Ћосић Бора 49; избеумљен немоћу да ма шта измени, Црњ. II 443; са својом немоћи, Киш 208.

премоћ 0/1: турском премоћи, Барац II 100.

ноћ⁸ 0/2: потиштеном ноћи, Мар. 185; стваралачком ноћи, Матић 212.

помоћ⁹ 4/3: чијом помоћу, Андрић 56; њиховом помоћу, Барац II 315; братовом помоћу, Назор II 347; с божјом помоћу, Цес. 200;

брзом помоћи, Ћосић Бран. 332; Јуришићевом помоћи, Цес. 279; својом помоћи, Цес. 325.

Именице с основом на -ч:

нејач 0/1: нашом нејачи, Црњ. II 62.

дивљач 0/1: пред наишлом дивљачи, Шег. II 59.

реч 40/31: ниједном речју, Андрић 143; једном ријечју, Барац II 261; Вуч. 78; Горан 204; Лалић I 251; Цес. 261; једном речју, Киш 163, 164, 187; Смиљ. 121, 157; Ћосић Бора 79, 219, 241; Ћосић Бран. 457, 538; Угр. 210; Црњ. III 352; пуном ријечју, Вуч. 108; неком речју, Киш 216; Ћосић Бора 11; тајанственом ријечју, Назор II 42; да се одбрани и речју и мишицом, Симић 85; да докажу и речју и песницом, Симић 97; реч са речју, Симић 101; и руком и речју, Симић 180; сваком речју, Смиљ. 291; непристојном речју

⁸ Не узима се у обзир прилог ноћу.

⁹ Не узимају се у обзир примери у којима се облик помоћу може сматрати предлогом, као ни израз с помоћу сличног значења (исп. одредницу помоћу у Речнику Матице српске), нпр.: помоћу њих, Лалић II 359, с помоћу којих, Барац II 248 и сл.

Стеф. 25; више очима него речју, Тишма 184; новом речју, Ћосић Бора 238; писаном речју, Ћосић Бора 240; није ни речју укорела, Ћосић Бран. 135; једном једином речју, Ћосић Бран. 135; не само речју, Ћосић Бран. 233; помоћи речју, Ћосић Бран. 382; њеном речју, Угр. 266; добром речју, Хр. 150; с ријечју, Цес. 240; с том огорченом ријечју, Шег. I 28; том ријечју, Шег. II 34;

најбољом ријечи, Барац II 41; једном ријечи, Братић 97; Мар. 71, 84, 211, 381; једном речи, Матић I 140; Симић 123; Хр. 30, 31, 54, 104, 124, 134, 142, 149, 161, 163, 168, 172, 178, 184, 219; пред гнусном ријечи, Горан 9; ниједном речи, Матић II 94; Црњ. III 337; најтежом речи, Симић 178; том речи, Хр. 194 (два); за том његовом ријечи, Шег. I 94; једном једином ријечи, Шег. II 16.

Именице с основом на -ш:

раскош 1/0: жеља за раскошју, Црњ. III 437.

пустош 0/2: хладном пустоши, Мар. 413; окружени пустоши, Чеховљеви јунаци збијају се, Хр. 168.

Изнесене податке о облицима инструментала јд. вреди статистички упоредити и спојити с резултатима проучавања изложеном у студији 1968. Да би се рељефније виделе сличности и разлике у обликовању инструментала јд., карактеристичне за групе именица или поједине речи, послужићемо се табеларним приказом.

Сразмерно наставака -(j)у и -и у испитаној грађи

	испитивања 1988.	испитивања 1968.	збирна сразмера
зоб	—	1/0	1/0
коб	0/1	—	0/1
љубав	44/3	28/7	72/10
нарав	—	0/1	0/1
цев	0/2	0/2	0/4
крв	49/0	51/3	100/3
са суф. -ад	0/4	0/15	0/19
глад	13/0	2/0	15/0
заповед	—	0/1	0/1
исповед	—	0/1	0/1
мед	0/1	0/2	0/3
ћуд	0/2	0/1	0/3
чађ	1/0	0/1	1/1
жеђ	1/0	0/4	1/5
лаж	3/1	2/1	5/2
драж	—	0/3	0/3
младеж	—	0/1	0/1
гњилеж	—	0/1	0/1
гареж	0/2	—	0/2
стареж	—	0/1	0/1
слуз	0/1	—	0/1
бол	0/1	—	0/1
со(л)	5/0	1/1	6/1
мисао (мисл-)	60/40	79/10	139/14

	испитивања 1988.	испитивања 1968.	збирна сразмера
замисао	1/1	2/0	3/1
намисао	0/1	—	0/1
примисао	0/2	—	0/2
помисао	4/0	4/2	8/2
обитељ	1/4	—	1/4
неман	0/1	—	0/1
висораван	—	0/1	0/1
студен	0/1	0/2	0/3
зелен	—	0/1	0/1
јесен	—	0/1	0/1
бојазан (бојазн-)	0/2	0/1	0/3
плесан	0/1	—	0/1
трун	0/1	—	0/1
кап	—	0/2	0/2
ствар	0/2	3/4	3/6
чар	—	0/2	0/2
звер	0/1	—	0/1
кћи (кћер)	0/1	1/5	1/6
влат	0/1	—	0/1
плавет	—	0/1	0/1
благодет	—	0/1	0/1
голет	0/1	—	0/1
врлет	—	0/1	0/1
памет	5/0	14/4	19/4
добит	0/1	0/1	0/2
нит	0/3	0/2	0/5
плот	—	1/0	1/0
четврт	0/1	—	0/1
смрт	45/0	43/2	88/2
цваст	—	0/1	0/1
сабласт	0/1	—	0/1
власт	17/0	15/4	32/4
сласт	15/0	14/0	29/0
маст	4/0	5/1	9/1
напаст	3/0	0/1	3/1
препаст	3/1	—	3/1
пропаст	6/0	6/0	12/0
страст	24/0	16/1	40/1
сладостраст	1/0	—	1/0
част	2/0	4/0	6/0
вест	6/0	8/1	14/1
савест	4/1	4/0	8/1
повест	1/0	—	1/0
заповест	1/0	—	1/0
исповест	1/0	—	1/0
свест	18/0	7/2	25/2
подсвест	1/0	—	1/0
самосвест	2/0	—	2/0
дражест	—	0/2	0/2
болест	8/1	9/0	17/1
завист	10/0	7/0	17/0
корист	3/0	0/1	3/1
нечист	0/2	—	0/2
са суф. -ост	1005/19	715/5	1720/24
кост	0/1	—	0/1

	испитивања 1988.	испитивања 1968.	збирна сразмера
врст	—	0/1	0/1
чељуст	1/3	0/4	1/7
сућут	0/2	—	0/2
прегршт	1/1	—	1/1
пећ	0/1	0/2	0/3
моћ	0/2	2/3	2/5
надмоћ	0/2	0/1	0/3
немоћ	2/1	0/2	2/3
премоћ	0/1	0/1	0/2
пуномоћ	—	1/0	1/0
помоћ	4/3	10/6	14/9
ноћ	0/2	1/1	1/3
нејач	0/1	0/2	0/3
дивљач	0/1	—	0/1
реч	40/31	38/55	78/86
раскош	1/0	0/2	1/2
варош	—	0/3	0/3
пустош	0/2	0/1	0/3

Наведени статистички подаци сведоче да обликовање инструментала једнине условљавају више чинилаца. Очито је да је битан пре свега творбени фактор. Именице са суфиксом *-ост* у 98 до 99 одсто потврда имају флексију *-у* (са сугласничком алтернацијом *ст/шт*). Уз то треба додати да су малобројни примери с наставком *-и* забележени у текстовима из западног ијекавског региона (поред неупоредиво многобројнијих облика на *-ошћу*). Обрнуто, именице са суфиксом *-ад* добијају искључиво наставак *-и*. Њима се придружују и збирне именице са суфиксом *-ач*: нејач (0/3) и дивљач (0/1). Додајмо наведеним потврдама још два истоветна податка: Одевају се зверским кожама и хране се дивљачи или рибом. Панчић (Речник МС и МХ, дивљач); Стално живећи у природи, сваки дан ловећи и хранећи се претежно дивљачи, они су и у реалности и у књигама осећали блискост зveriња и птица. Милан Кашанин, Српска књижевност у средњем веку. Просвета, Београд, 1975, стр. 22.

Изгледа да је и за речи са суфиксом *-еж* (*младеж, гараж, гњилеж, стареж*) карактеристичан наставак инстр. јд. *-и*: Многи први пут виде ову гаражи умазану справу... Р. Братић, и сл.

Код осталих именица III деклинације, чије основе се поклапају с кореном или имају непродуктивне, нискофреквентне суфиксе (нпр. *пустош*), избор наставак инстр. јд. зависи, прво, од гласовних карактеристика финалног дела основе и, друго, од лексичког фактора. Именице на *-ст* имају најчешће наставак *-у* (*влашћу* и сл., изузетак чини реч *чељуст*). Код именица с основом на вокал или слоговно *р + т* ситуација је мање изразита. Изгледа да ту активније делује лексички фактор (исп.: *памет* 19/4, *смрт* 88/2 и *нит* 0/5).

Пада у очи да сви забележени облици инстр. јд. именица на -н имају флексију -и. Наставак -и преовладава и код именица на -ћ и -ћ, са изузетком именице *помоћ* (14/9), као и код именица на -ш.

Наравно нису за све типове именица добијени подаци довољно репрезентативни и уверљиви. Али у својој укупности они имају објективну вредност и потврђују ваљаност и перспективност оног прилаза проучавању варијабилних облика инструментала јединине који је наговестио талентовани Иван Поповић.